

Granasztói Olga: „Mindegy, hogy mit, csak újdonság legyen”¹

Eladható könyvek a magyar könyvpiacra 1788-ban. Egy nemzetközi adatbázis tanulságai

A svájci Société Typographique de Neuchâtel kiadó és kereskedőház (továbbiakban STN) hatalmas levéltári hagyatéka a legnagyobb európai könyvkereskedelmi archívum, amely többek között megőrzött számos, a Habsburg Birodalom kereskedőivel folytatott üzleti kapcsolatra vonatkozó dokumentumot is.² Nem igazán van összehasonlítási alap ahhoz, hogy vajon más nagy európai kiadó és kereskedővállalatok esetében hogyan zajlott a nemzetközi kereskedelem a 18. század utolsó harmadában, mert nincs még egy európai cég, amelynek üzleti tevékenységéről minden irat fennmaradt volna, úgy mint az egész Európát francia könyvekkel ellátó STN levéltárban. Először a mintegy ötvenezer levelet tartalmazó, Európa minden táján működő könyvkereskedővel folytatott üzleti levelezéshez lehetett hozzáférni, majd elkészült az üzleti könyvek anyagának nyilvánossá tett adatbázisa. 2012 végén vált hozzáférhetővé a The French Book Trade in Enlightenment Europe (FBTEE) elnevezésű adatbázis a University of Leeds közreműködésével.³ Az FBTEE projekt az egész STN-es könyvterjesztési és beszerzési struktúrát rekonstruálta, úgy, hogy az üzleti könyvek egymást kiegészítő adminisztrációját használták fel hozzá. Így a közel négyezer azonosított, az STN által forgalmazott könyvek mindösszesen több mint négyszázezer terjesztési példáját vizsgálták meg. De hiába ez a gazdagság a következtetés, ami a kiváló amerikai történész, Robert Darnton huszonötvenévi kutatómunkája eredményeképpen jó darabig tartotta magát – miszerint az STN levéltára alapján össze lehet állítani az egész Európára kiterjedő francia könyv bestseller-listát – az adatbázis elkészítése révén megdőlt.⁴ Az STN-től megrendelt és az általa kínált könyvek nem reprezentálják az általános európai folyamatokat, ahogy azt Robert Darnton állította, mert a kiadó nagyrészt olyan kiadványokkal kereskedett, amelyek lokálisan voltak hozzáférhetőek, és az esetek nagy többségében azokat helyben is nyomtatták.⁵

Másrészről, a mi térségünk szempontjából kimagasló jelentősége van annak, hogy az 1769–1789 között működő cég az 1780-as évek közepétől Közép-Európa felé kezdett – kényszerűségből – kacsintgatni, amikor Franciaország, amelyik a legnagyobb felvevőpiaca volt az általuk forgalmazott tiltott kiadványoknak, olyan szigorú határellenőrzési intézkedéseket hozott, hogy már nem érte meg becsempészni a tiltott termékeket.⁶ Így, ha csak néhány éven keresztül is, de megindult egy intenzív kereskedelem a Habsburg Birodalom legjelentősebb piacot adó városaival: Béccsel, Prágával, Pozsonnyal és Pesttel. A bővülő kutatási lehetőségeknek köszönhetően az STN és Bécs, Pozsony, Pest-Buda kereskedelmi kapcsolatait sikerült már feldolgozni, de az adatbázis és a jól kereshető levéltári források révén még mindig kerülnek elő eddig ismeretlen magyar vonatkozású adatok.⁷ Jelen tanulmány középpontjában is egy nemrégiben előkerült, Pestről érkezett könyvrendelés áll.

¹ A tanulmány a HUN-REN-DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport keretei között készült.

² Bibliothèque Publique et Universitaire de Neuchâtel (BPUN): Fonds de la Société Typographique de Neuchâtel.

³ <http://fbtee.uws.edu.au/stn/interface/> 2023.03.25.

⁴ Mark CURRAN, „Beyond the Forbidden Best Sellers of Pre Revolutionary France,” *The Historical Journal*, 56, 1. sz. 2013, 89–112. Robert DARNTON, *Bohème littéraire et révolution*, (Paris, Gallimard–Le Seuil, 1983); *The Forbidden Best-sellers of Pre-Revolutionary France*, (New York–London, W.W. Norton, 1995).

⁵ CURRAN, „Beyond the Forbidden...” 108.

⁶ Jeffrey FREEDMAN, *The Process of Cultural Exchange between France and Germany (1769-1789)*, Diss., (Princeton University, 1991) 199–206.

⁷ GRANASZTÓI Olga, „Egy pesti könyvkereskedés nyugat-európai kapcsolatai a XVIII. század végén. Weingand és Köpff könyvkereskedők levelei a neuchâтели levéltárban (1781–1788)” = *Magyar Könyvszemle* 2. sz. (2003) 166–186. GRANASZTÓI Olga, „Adalékok a francia könyv európai terjesztési hálózatainak feltáráshoz I. A Société Typographique de Neuchâtel bécsi kapcsolatai 1772–1785”, *Magyar Könyvszemle* 4. sz. (2011), 467–

A témával kapcsolatos első publikációm a korszak legjelentősebb magyar kereskedőjére, Johann-Michael Weingand neuchâтели kapcsolataira irányult.⁸ Weingand a magyar könyvkereskedelem egyik alapító atyja. A térségben működő többi könyvkereskedőhöz hasonlóan ő is bajor származású volt, de az egyre népesebb hazai könyvpiacra működésének több mint harminc esztendeje alatt – 1769-től 1802-ben bekövetkezett haláláig – mindvégig sikerült megőriznie üzleti stabilitását és elsőségét, nem úgy, mint számos más hazai kereskedőnek, köztük azoknak, akik II. József alatt nyitottak üzletet a könyvpiaci konjunktúrát meglovagolva, de belebuktak. Minthogy Weingand üzletét alkalmazottjára, Eggenberger Józsefre hagyta, aki az alapító halálát követően, 1802-től vitte a pesti boltot, lényegében ugyanaz a cég működött egészen 1927-ig Eggenberger neve alatt, ráadásul szinte ugyanott, mindig megmaradva a Ferenciek terének környékén.⁹ Nem véletlen, hogy az 1900-as évek elejének kiadói pecsétjén is alapítási évként 1768 szerepel: ezzel a dátummal a Weingand által megvett Maus Gellért féle legelső üzlet alapítási évére utaltak; ennyire fontos volt, hogy Pest első hivatásos könyvkereskedőjének egyenesági leszármazottaiként azonosítsák magukat.¹⁰ Ahhoz sem fér semmi kétség, hogy Weingand kimagasló üzleti érzéke, kereskedői tapasztalata és nem utolsósorban az egész német könyvkereskedelemmel felépített kapcsolatrendszere alapozta meg azt, hogy a maga mellé felvett, ausztriai származású Eggenberger és leszármazottai ilyen sikerre tudták vinni a 18. század második felében elstartolt vállalkozást.

Weingand és társa, Köpff 1781-ben saját kezdeményezésükre szinte elsőként lépett kapcsolatba az STN-nel.¹¹ Weingandéknak tizenegy levele maradt fenn az STN archívumában, amelyből tizenkettő 1781–1784 között keletkezett. Köpff halála után Weingand már önálló kereskedőként ismét felvette velük a kapcsolatot.¹² 1788-ban két ízben történt levélváltás és könyvmegrendelés, majd az együttműködés megszakadt, aminek hátterében az STN üzleti nehézségei, végül megszűnése állhatott.

A legújabb kutatások eredményeképpen Weingand és az STN 1788-ban felújított kapcsolata részleteinek utolsó darabkája is előkerült.¹³ Két könyvlistáról van szó, amelyet 1788 nyarán és őszén adott le Weingand, és amelyek tökéletesen leképezik a négy nagyváros, Bécs, Prága, Pest, Pozsony legtekintélyesebb kereskedőinél 1788 nyarára bekövetkezett üzletpolitikai fordulatot. Az STN azon a nyáron egy utazóügynököt küldött Itálián keresztül Bécsbe, egy bizonyos Victor Durand-t, aki Pestre is átruccant hajón 1788 júliusában. Weingand és az STN kapcsolatának újrafelvételében döntő szerepet játszhatott ez a látogatás.¹⁴ Az STN egész fennállása alatt foglalkoztatott utazóügynököket, akiknek az volt a feladata, hogy szimatoljanak ügyfeleiknél az új igények, a jól eladható termékek felől, továbbá próbáljanak meg új partnereket szerezni.¹⁵ Magukkal vitték az STN legfrissebb katalógusait, és felvették a

---

482. GRANASZTÓI Olga, „Adalékok a francia könyv európai terjesztési hálózatainak feltárásához II.: A Société Typographique de Neuchâtel bécsi kapcsolatai 1785–1789”, *Magyar Könyvszemle* 2.sz. (2013) 165–177.

⁸ GRANASZTÓI, „Egy pesti könyvkereskedés...”

⁹ GÁRDONYI Albert, „Régi pesti könyvkereskedők. Weingand és Köpff”, *Magyar Könyvszemle* 33. (1926) 291–308. SIMON Melinda, *Hoffmann Alfréd és a dualizmus könyvkereskedelme*, (Bp., Balassi, 2016), 43–56.

¹⁰ SIMON, *Hoffmann Alfréd...* 380

¹¹ A legtekintélyesebb bécsi kereskedő, Johann Thomas Trattner például kifejezetten elutasította az STN egy korábbi megkeresését, és csak 1785 után állt velük szóba, amikor már a konkurens kereskedők miatt nem engedhette meg magának, hogy ne vegyen részt az általuk felkínált könyvek régiós terjesztésében. GRANASZTÓI, „Adalékok... I.”, 477–478.

¹² Ehhez lásd még GRANASZTÓI, „Egy pesti könyvkereskedés...” 185–186.

¹³ BPUN STN ms.1145 II. 234r-v. (1788. aug. 1.); 330v. (1788. okt. 1.)

¹⁴ GRANASZTÓI, „Egy pesti könyvkereskedés...” 185.

¹⁵ Dominique VARRY, „Pour de nouvelles approches des Archives de la Société Typographique de Neuchâtel”, in *The Darnton Debate. Books and revolution in the eighteenth century*, ed. Haydn T. MASON, (Oxford, Voltaire Foundation 1999), 239.

rendelést. Az ügynökök beszámolókat készítettek utazásaikról, amelyek fennmaradtak.¹⁶ Ez a marketingstratégia komoly sikereket hozott, és a nagy presztízsű kereskedők (Trattner, Graeffer, Weingand) előítéleteit (lebukás veszélye, presztízsvesztés) is sikerült eloszlatni. Immár nem okozott gondot, ha „bepiszkítják” kezüket a tiltott francia könyvekre leadott megrendelésekkel: 1785–1788 között ugyanis egy olyan növekedés és átalakulás volt tapasztalható a német könyvkereskedelemben a francia új tematikájú könyvkínálat tekintetében, hogy aki talpon akart maradni, illetve minél gyorsabban minél nagyobb profitra szert tenni, az nem engedhette meg magának, hogy ne forgalmazza ezeket a kiadványokat.¹⁷ A korabeli viszonyokhoz képest hihetetlen mértékben megnőtt az új megjelenésű nyomdatermékek felé forduló olvasói érdeklődés. A Franciaország határán kívül, de ahhoz közel működő svájci, holland, német kiadók a legnépszerűbb műfajokat, az irodalmi, politikai és gazdasági újdonságokat utánn nyomásban jelentették meg, így váltak hozzáférhetővé az egyébként drága, főképp tiltott kiadványok. Ugyanakkor kialakult az utánn nyomások versenye is. Egyszerre több olcsó, és gyakran persze rossz minőségű kiadás terjedt. Ezért is volt szükség arra, hogy Durand a helyszínen közvetlenül bonyolítsa le ezeket az üzleteket. Egyetlen év alatt, 1788-ban több, mint 2800 tétel könyvet adtak el a Habsburg Birodalomban, amely ezzel a második helyre került az STN üzleti partnerei között (az első helyen Itália állt).¹⁸ Durand „rázúdította” a kartellben működő svájci kiadók mint Genf, Lausanne, Yverdon, valamint a tiltott könyvekre specializálódott közeli, főképp németországi zugkiadók új termékeit a térség kereskedőire. Az STN-nek ráadásul nagy jártassága volt abban, hogy hogyan rejtse el a tiltott könyveket a szállítmányokban.

Ez a nagy fellendülés a térség könyvkereskedelmét azonban olyan rövid ideig határozta meg, hogy az STN levéltárának ismerete nélkül a történészek erre fel se figyelhettek volna, kivéve talán akkor, ha a korabeli magánkönyvtárak némelyikének katalógusait lapozgatják. Az így terjesztett könyvek ugyanis nem akadhattak fenn a határellenőrzésen, mert ennek elkerülésére minden óvintézkedést megtettek a kereskedők, következképp nem lett belőlük ügy a könyvcenzúrát és -revíziót gyakorló hivatalokban. Jelenlétükre a hazai könyvpiacra pedig azért nem következtethettünk eddig, mert a nyomtatott könyvkatalógusokba sem kerültek bele: nemcsak, mert tiltottak voltak, hanem azért sem, mert azonnal eladták őket. A francia forradalom kitörése, valamint II. József halála radikális változást hozott ezen a téren: egy-két év átmenet után Ferenc császár uralkodásának kezdetén szigorítások léptek életbe a könyvbehozatalban, így a hozzáférés az újdonságokhoz immáron komoly nehézséggel járt. A 1780-as évek végén, illetve a II. Lipót uralkodása alatt (1792-ig) behozott francia könyvek szinte már mind magángyűjteményekbe kerültek, másrészt az 1805-ben elrendelt ún. recenzurálás dokumentumai – a könyvkereskedők könyvkészletének ellenőrzése visszamenőleg, és minden gyanús könyv elkobzásának elrendelése – azt mutatják, hogy ebből az anyagból nem maradt semmi készleten.¹⁹

Hogy ilyen hirtelen fordulat áll be a jól jövedelmező piaci szegmensben, arra maga Weingand se számított. 1788 júliusában még azt ígérte a neuchâtelieknek, ha tudják garantálni a gyors szállítást, akkor onnantól kezdve minden francia könyvet tőlük rendel, mert ezeket már előre el tudja adni.²⁰ Amíg 1781–1785 között mindössze 120 tétel könyvet vett Neuchâtelből,

¹⁶ VARRY, „Pour de nouvelles approches...” 240.

¹⁷ Jeffrey FREEDMAN, *Books Without Borders in Enlightenment Europe: French Cosmopolitanism and German literary markets*, (Philadelphia, University of Pennsylvania, 2012), 119–146.

¹⁸ Vö.FBTEE adatbázis eladási rangsor éves bontásban földrajzi térségek szerint.

http://fbtee.uws.edu.au/stn/interface/rank_places.php?g=geographic_zone&e=rawsales&d1=01&m1=01&y1=1788&d2=31&m2=12&y2=1788&d=table 2023.03.27.

¹⁹ GRANASZTÓI Olga, *Francia könyvek magyar olvasói. A tiltott irodalom fogadtatása 1770–1810*, (Bp, OSZK–Universitas Kiadó, 2009), 37.

²⁰ BPUN STN Ms 1229. Johann Michael Weingand az STN-nek. 1788. július 16.

addig 1788-ban már több mint a dupláját, 260-at. Még ennél is nagyobb a különbség a beszerzett könyvek műfaját tekintve: az első időszakban vallásos, főleg protestáns könyveket, filozófiai és történeti munkákat találunk, a másodikban az irodalom másfajta korabeli kategóriái határozzák meg megrendeléseit: regények, erotikus művek, libertinus szövegek, szerelmi történetek, antiklerikális és szatirikus írások.²¹

Három év alatt teljesen megváltozott tehát a trend, nemcsak Weingandnál, hanem a bécsi Trattnernél, a prágai Gerlénél és a pozsonyi Löwénél is.²² Ha megnézzük, hogy a rövid életű Mangot bécsi kereskedő csak erre a kínálatra alapozva egy év alatt 882 tétel tiltott könyvet rendelt Bécsben, akkor nincs mit csodálkozni azon, hogy senki sem térhetett ki a jól eladható termékek árusítása elől.²³ Az ilyen típusú könyvújdonságok eladhatóságát és annak felismerését, hogy aki gyorsabb, az keres ezen a legjobban, mi sem bizonyítja inkább, mint az új megrendelések szerződésének végén felbukkanó kiegészítés, amit a „mindegy mit, csak újdonság legyen” kitételrel lehet körülírni. A pozsonyi Doll és Schwaiger cég megrendelése végén például az áll, hogy „3 féle szabados, 1 regényféle (romanesque), 1 politikai, 2 történeti, és 1 utazási kiadványt csapjanak hozzá a szállítmányhoz.”²⁴ Az újdonság annyira eladható volt, hogy időt és nem kevés pénzt lehetett azzal megtakarítani, ha a kereskedő nem várt az új megjelenésű könyvekkel kapcsolatos híradásokra, hanem kis kockázatot vállalva műfajokat rendelt, és nem konkrét műveket, amint a fenti példa is mutatja. Hasonló lista áll a pozsonyi Philipp-Ulrich Mahler megrendelése végén is: „Újdonságok: 2 minden politikai műfajból, 1 minden erkölcsös műfajból, 2 a történeti műfajból, 1 a romanesque műfajból, 1 az útleírás műfajából, 6 a szabados műfajból.”²⁵

Az újdonságok között már ebből a két példából is feltűnik, hogy a szabados/libre kifejezéssel illetett kategória volt a legkelendőbb, ezek mind tiltottak is voltak egyben. A könyveknek ez a kategóriája mutatja a legprogresszívebb fejlődést a könyvpiacra, ami bizonyos értelemben az industrializáció korának egyes jelenségeit is megelőlegezi, amennyiben ezek a kiadványok olyan kereskedelmi termékké váltak, amelyek külső kialakítása és tartalma nemzetközileg felismerhető standardoknak felelt meg. Voltaképpen egy termékinnovációnak lehetünk a tanúi, bár ipari mértékű termelésről nincs szó, de a nagyobb profit érdekében a sikeres kiadvány receptjének ismerete ekkoriban lett először előny és jó üzlet a piacon.²⁶ A neuchâteliek kínálatában jól nyomon követhető, hogy hogyan lehet sematizált írásmóddal egy-egy mű sikerét megismételni, szükség esetén megfelelni az olvasók helyenként alantas igényeinek. Tökéletesen kidolgozottakká váltak azok a kiadói eljárások, amelyek révén – akár a mai kulcsszavas vagy tárgyszavas keresés – a mű címében, a kiadás helyében elrejtett szóval azonnal felismerhetővé vált, hogy egy ilyen típusú könyvtermékről van szó. A leghatásosabb figyelemfelkeltő eszköz maga a mű címe: megkülönböztethetünk úgynevezett kanonizálódott címeket (*Histoire de Dom Bougre, portier des Chartreux; Académies des dames* stb.) és ezek hasonmásait, utánezatait, amelyek kihasználják a már jól beváltak felidéző képességét (*Histoire*

²¹ GRANASZTÓI, „Egy pesti könyvkereskedés...” 176–180.

²² Trattnerhez lásd GRANASZTÓI, „Adalékok I.” 478–480.; Löwéhez GRANASZTÓI Olga, „Európai könyvterjesztési hálózatok, német kereskedők, magyarországi könyvfogyasztók II. József korában. Új felvetések Pozsony, Pest-Buda és Bécs könyvkereskedelmének kutatásában” in *Könyvek magántulajdonban (1770–1820)*, szerk. Dóbk Ágnes, (Bp., Reciti, 2021), 39–43. Gerléhez Claire MADL, Claire, *Les réseaux francophones du libraire pragois Gerle (1770-1790), intégration ou marginalité*”, in *Actes du Symposium international organisé par la Bibliothèque métropolitaine de Bucarest: Le livre, la Roumanie et l'Europe. vol. 1, Histoire, civilisation du livre*, Bucarest, Biblioteca bucureștilor, 2010), 325–340.

²³ GRANASZTÓI, „Adalékok II...” 172–173.

²⁴ BPUN Ms 1145. II. 349v. (1788. aug.16.)

²⁵ BPUN Ms. 1177. 102r. (é.n.)

²⁶ Christine HAUG, „Topographie des literarischen Untergrunds im Europa des 18. Jahrhunderts: produktion, Distribution und Konsumption von verbotenes Lesestoffen”, in *Geheimliteratur und Geheimbuchhandel in Europa im 18. Jahrhundert*, (Wiesbaden, Harrasowitz, 2011), 22.

galante de la Tourière des Carmélites servant de pendant à Dom Bougre, portier des Chartreux; L'Arétin François, par un membre de l'Académie des Dames). A kiadás helye, sőt a fiktív évszám vagy más szellemes kitalációk szintén megkönnyítették a kereskedő számára a könyv típusának beazonosítását, és így máris kalkulálni tudott vele.

Weingand 1788 nyarán tehát két megrendelést küldött Neuchâtelbe. Az első nagyobb rendelésben huszonegy olyan könyvtétel található, amely kizárólag a szabados kategóriába sorolható, nagyrésze az STN tiltott könyvjegyzékében is szerepelt.²⁷ A lista tökéletesen visszatükrözi, hogy mennyire egyezményessé vált az a jelölési rendszer, ami ezt az irodalmat mint kereskedelmi terméket gyorsan, könnyen felismerhetővé és azonosíthatóvá tette. Weingand nem áttalotta pl. *Az Académie des dames* című klasszikus pornográf műnek négyféle kiadását megrendelni hét példányban, amelyek között a különbség az illusztrációk tekintetében volt. A megrendelésben a mű jelzésszerűen rövidített, szinte kódolt címe is csak egyszer szerepel, a különböző kiadások közötti eltérések pedig alig érzékelhetőek a jelölésekből, ám ezek elegendőek voltak ahhoz, hogy az STN-ben tudják melyik-melyik kiadás. Ennek a műnek számtalan utánpótlása létezett, csak a neuchâteliek négy különböző kiadótól szereztek be az eltérő kiadásokat, több ízben is. Hasonló rendelés vonatkozik a listán a *La fille de joye* és az *Histoire de dom Bougre* című szintén klasszikus pornográf kiadványra: a többféle kiadás ennek esetében is csak az illusztrációk tekintetében tért el egymástól. Feltételezzük, hogy Weingand ezeket azonnal el tudta adni, nem volt szükséges előre kijáánlani őket a vevőkörének, hiszen ezeket soha nem láthatta korábban, az irántuk való igényhez viszont nem férhetett kétség. A kiadások között az illusztrációk minősége szerint árukat tekintve nagy különbség lehetett, főleg a 37 illusztrációval megjelent *Académie des dames* és a *La fille de joye* művek esetében.

Miután Weingand 1788 nyarán jól bevásárolt ezekből a kelendő portékákból, a második, októberben leadott megrendelésének tizennégy tétele az újdonságok tekintetében más tendenciát mutatott.²⁸ Ekkor az STN bizományba átvett egy új kiadású művekből álló könyvkészletet, amelyet azonnal szét is terített az itáliai, a Habsburg területeken működő, valamint moszkvai és szentpétervári kereskedőknek. A Nyugat-Európa egyik legradikálisabb kiadói és kereskedelmi tevékenységét folytató kalandor könyvkiadó, a párizsi Louis-François Mettra a Köln melletti Neuwied-ben hozta létre a Neuwiedi Typográfiai Társaságot, tőle érkezett ez a könyvkínálat, ami aztán Weingandnak is éppen jól jött.²⁹ 1786–1788 között a Mettra által felkínált kiadványok lettek az STN legnagyobb mennyiségben terjesztett könyvei, a legtöbbet Bécsben adták el belőlük (két és fél év alatt a Mettra kb. hatezer kiadványt adott át az STN-nek). A Weingand által megrendelt Mettra féle kiadványok műfaji, tematikai összetétele nagyon vegyes. Minthogy az STN-től ugyanezekből válogatott a környék többi kereskedője is (legfeljebb a mennyiségben volt különbség), az ajánlatot mai kifejezéssel élve csomagajánlatnak is nevezhetjük, amit nem volt érdemes kihagyni, még ha teljesen ismeretlen műveket tartalmazott is. Domináns volt benne az irodalom: egy bizonyos Hartig gróf költői és prózai művei mellett (Franz von Hartig: *Mélanges de vers et de prose Paris*, 1788) van angolból fordított regény (Jean Jacques Rutledge: *Les Confessions d'un Anglois, ou mémoires de Sir Charles Simpson*, 1786), szatirikus regény (Théophile Duvernet: *(les) Dîners de M. Guillaume, suivis de l'aventure de son enterrement*, 1788), két botránykrónika (Guillaume Imbert de Boudeaux: *La Chronique scandaleuse, ou mémoires pour servir à l'histoire des mœurs de la génération présente*; Charles Théveneau de Morande: *La Portefeuille de madame Gourdan*,

²⁷ BPUN STN ms. 1145. II. 234r-v.

²⁸ BPUN STN ms. 1145. II. 330v.

²⁹ Louis-François Mettra Párizsban született, az 1770-es évek végén Köln környékén telepedett meg, és főként tiltott kiadványokra szakosodva nyitotta meg kereskedését, illetve nyomdáját. Ezenkívül egy Európa-szerte népszerűvé váló közéleti, politikai, irodalmi hetilapot is szerkesztett, amit egy darabig kézzel másolva terjesztettek. Később nyomtatott változata is készült. Karin ANGELIKE, *Louis-François Mettra. Ein französischer Zeitungsverleger in Köln (1770-1800)*, (Köln, Böhlau, 2002.)

dite la Comtesse, pour servir à l'histoire des moeurs du siècle et principalement de celles de Paris), egy hadászati könyv (Jean-Baptiste Cordier de Perney: *Essais historiques et critiques sur la maréchaussée; suivis d'un plan d'amélioration pour cet établissement*), egy kiadvány a különböző szerencsejátékokról (*La théorie des jeux de hasard, ou Analyse du krabs, du passe-dix, de la roulette, du trente & quarante, du pharaon, du biribi & du lotto*, 1788), egy aktuálpolitikai mű (*Portrait du comte de Vergennes, ministre et secrétaire d'Etat au département des Affaires étrangères*, 1788) valamint a négy példányban megrendelt *La Pucelle d'Orléans* (Voltaire: *La Pucelle d'Orléans poëme en vingt et un chants avec des notes*), amely a 18. század utolsó harmadában az egyik legnagyobb példányszámban eladott mű volt Európában. Megszámlálhatatlanul sok kiadása jelent meg, illusztrációit tekintve is széles skálán mozgott, aszerint hogy mennyire volt szabados az ábrázolás. Weingand megrendelése abban tért el a többiekétől, hogy a legmagasabb példányszámot, tizenhárom példányt kért a Neuwiedben frissen megjelent másodvonalbeli francia, libertinus szerző, Voisenon erotikus, antiklerikális regényéből (*Exercices de dévotion de M. Henri Roch*, 1788), mert a tizenkettedik után járt egy ingyen példány.

Ez utóbbi példa jól reprezentálja azt, hogy még egy olyan – korabeli kifejezéssel élve – literátor könyvkereskedő is, mint Weingand, aki éppen ezekben az években kezdett nagyobb arányban magyar nyelvű könyvek kiadásával és terjesztésével foglalkozni, felismerte az üzletet a tágan értelmezett irodalomban, amelynek határai még nagyon képlékenyek voltak. Ha rövid távon is, de ki tudta használni, hogy az újdonság ereje elsöpörte az esztétikai vagy morális megfontolásokat, a tiltott gyümölcshez való hozzáférés pedig még az igényes olvasókban is fel tudta oldani a haszontalannak vagy egyenesen károsnak ítélt olvasmányokkal szembeni tartózkodást.